

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 3 (P3)

HUKURI 2008

TIMARAKA: 100

NKARHI: 2½ WA TIAWARA

Papila leri ri na 6 wa tipheji.

SWITSUNDZUXO

1. Papila leri ri avanyisiwile hi SWIYENGE SWINHARHU
  - XIYENGE XA A: Switshuriwa swa switsalwana (50)
  - XIYENGE XA B: Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha (30)
  - XIYENGE XA C: Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma (20)
2. U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
3. Sungula ku hlamula xivutiso XIN'WANA NI XIN'WANA eka pheji YINTSHWA u tlhela u nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
4. Endla **nkunguhato** u nga si sungula ku tsala ntirho wa wena. Tirhisa pheji **yin'we** ntsena ku kombisa leswi u kunguhatiseke xiswona xitsalwana xa wena. Le henhla ka pheji leyi ku fanele ku tsariwa hi maletere lamakulu leswaku i NKUNGUHATO. U nga tirhisa mimepe yo hlengeleta miehleketo. Nkunguhato wu ta averiwa timaraka.
5. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka), u landzelela milawu leyi faneleke ya mapeletelo na mahikahatelo.
6. Vumba tinxaka to hambanahambana ta swivulwa hi ndlela leyi amukelekaka.
7. Landzelela swiletelo leswi andlariweke eka xivutiso xin'wana ni xin'wana.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**XIVUTISO XA 1**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwana hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 400 – 450 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 1.1 Vantshwa vo tala va lahlekeriwa hi titalenta ta vona hikwalaho ko yengiwa hi swidzidziharisi. Hlawula munhu un'we wa ndhuma loyi a a tlanga bolo kumbe munhu loyi a a ri xiyimbeleri kutani u hi rungulela leswi nga n'wi humelela. [50]

KUMBE

- 1.2 Wena a wu ri munhu loyi a a karhata swinene, kambe sweswi u hundzukile. Hlamusela leswi a wu hanyisa xiswona u tlhela u kombisa swivangelo leswi nga endla leswaku u cinca mahanyelo ya wena. [50]

KUMBE

- 1.3 Kombisa nkoka wa mitanga leyi hlayisaka swilo swo fana ni leswi vonakaka eka xifaniso lexi nga laha hanshi.

KUMBE

- 1.4 Vanhu vo tala lava nga hlawuriwa ku va eka swiyimo swa vurhangeri eka timhaka ta swa tipolitiki a va ha tirheli tiko, kambe va tirhela makhwiri ni mindyangu ya vona ntsena. Kanela mhaka leyi u karhi u seketela hi swikombiso leswi khorwisaka. [50]

KUMBE

- 1.5 Mafu lama vangiwaka hi Xitsongwatsongwana xa Nkayivetansawuto (XNN) (HIV) ya nga hunguteka hi ku tikhoma kahle. Kaneta kumbe u seketela mhaka leyi. [50]

KUMBE

- 1.6 Leswi tiko ra hina ri nga ta vuyeriwa hi swona hi lembe ra 2010. [50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 180 – 200 wa
- marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 2.1 Ku na nhloko ya xikolo leyi lumbetiwaka hi ku xanisa vana va xikolo hi timhaka ta swa le masangwini. Wena tanihi muteki wa mahungu, tsala inthavhiyu leyi u nga yi endla ni muhehliwa ku kuma vuxokoxoko bya mhaka leyi. **[30]**

KUMBE

- 2.2 Exiticini xa maphorisa xa le mugangeni wa ka n'wina, va lava ku thola maphorisa. Tsala papila ra vutitivisi/vutihlavuteri (CV) leri u nga ta ri rhumela. **[30]**

KUMBE

- 2.3 Makwenu u lovile. Tsala matimu ya yena lama nga ta hlayiwa hi siku leri a nga ta lahliwa ha rona. **[30]**

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
  - Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
  - Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 100 – 120 wa marito.
  - Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.
- 3.1 Mikarhi yo tala loko vanhu va ri eka tindhawu to fana ni leti kombisiweke eka xifaniso lexi nga laha hansi, va wela eka tinghozi to hambanahambana. Longoloxa switsundzuxo swa nhungu leswi nga pfunetaka ku hunguta tinghozi leti.

[20]**KUMBE**

- 3.2 Boxa timhaka leti u kunguhateke ku ti ngenisa eka dayari ya wena eka ntlhanu wa masiku lama landzelaka.

[20]**KUMBE**

- 3.3 Hahani wa wena u hetile vhiki a nga vonaki ekaya. Tivisa mhaka leyi eka xiyenge xa “**Ndzi laviseni**” eka rhadiyo ya Munghana Lonene.

[20]**NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20****NTSENGO WA TIMARAKA: 100**